

גוררת עבירה. וזהו כפילות הלשון מהר ימהרנה — שתי עבירות אחרות, וזה יהיה במהירות (כנרמז במילה 'מהר' — חסר ו').

ומה תקנתו? הלא היא אם מאן — האדם הזה לחטוא שנית, כי ישים מצחו נחושה לעומת יצרו. אז, בשכר זאת שבא ליטוהר ולכבוש את יצרו, גם ימאן אביה — הוא יתברך, לתתה לו — כי גם הוא יתב' יעביר טומאת החטא ההוא מן העולם, כי 'מעביר ראשון ראשון', ויעזרנה לבלתי תחטא עוד. ולא זו בלבד, אף לא יחשבנה בשובה מחטאה גרועה מיתר הנפשות שלא חטאו מעולם, כי אם כסף וחשק יהיה לו יתב' ישקל בד בבד, כמהר שנותן הוא יתב' לבלתלות — הם הנפשות שלא טעמו טעם חטא. כן ישיב לה הוא יתב' בשובה מהראשון. (תורת משה' — משפטים)

דף לט

'זחכמים אומרים אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו משום שנאמר שמר פתאים ה" — פירוש, בדבר שהוא מנהג דרך ארץ ודרך הטבע הוא, אין לחוש חששות רחוקים ואין זה נידון כמכניס עצמו לסכנה אלא יכול לתלות ברחמי שמים. (עפ"י אחרונים. וע' קובץ שעורים אות קלו). וכתבו הרבה פוסקים שלא אסרו חכמים אלא בשלש נשים, מפני שעל פי רוב אינן מתעברות, ויש להן לתלות שמן השמים ירחמו, אבל אשה שנשקפת לה סכנה אם תתעבר ותוליד, וחשש הסכנה ברור — מותר. [לרש"י, בנתינת מוך קודם תשמיש. ולרבנו תם (עתוס' יבמות יב): — דוקא לאחר תשמיש]. ויש שפקפקו לאסור (ע' בשו"ת רעק"א עא. ואולם בסי' עב התיר לאחר תשמיש. וע' בספר אור לציון (יבמות) שצדד בדבר ולא הכריע).

ויש מן הפוסקים שהקלו לסמוך על שיטת רש"י (ועוד ראשונים), להניח מוך קודם תשמיש. (כן פסק מהרש"ל. וכן בשו"ת חמדת שלמה (מו). ובשו"ת תורת חסד (אה"ע מא-מד) ובשו"ת צמח צדק (פט). וכן התירו בשו"ת אמרי יוסף (ח"א קלא) ובשו"ת מהרש"ם (ח"א נח). וכן הורה בשו"ת אחיעזר (ח"א כג וח"ג כד, ה). וצדד לומר שאף רבנו תם לא אסר אלא בשלש נשים, אבל כשיש חשש סכנה ידוע, מודה רבנו תם שמותר אף קודם תשמיש. [ושם (בח"ג) התיר אף בהלבשת כיס על האיש, וכן הביא מהגר"א קלאצקי בספרו דבר אליהו, ואולם שאר הפוסקים האחרונים אינם מורים התר באופן זה. ע' שו"ת מהרש"ם ח"ג במפתחות לאה"ע רסה; דובב מישרים ח"א כ; אורח משפט — מילואים עמ' רנב. וע"ע אגרות משה ח"א סוס"י סג, ועוד]. וכן פסק חזון איש (אה"ע לז), להתיר שימת מוך קודם תשמיש במקום ספק סכנה. וכן העלה בשו"ת דובב מישרים (ח"א כ). וכן הורה באגרות משה אה"ע ח"א סג-סה. וע"ש בח"ד סז-עד כמה פרטים מעשיים, וכן בשו"ת שבט הלוי ח"ג קעז קעט).

ויש שאינם מתירים אלא לאחר תשמיש. (עפ"י שו"ת רעק"א עא-עב ע"ש ושו"ת חתם סופר קעב [כן נקטו בדבריהם כמה מהאחרונים. ואולם בחזו"א (לז) כתב שלא דן הגרעק"א במקום סכנה אלא ביולדת בצער]. וכן פסק הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ב פח [ופירש שם אף בדעת רש"י שאין התר קודם תשמיש], וכן פסק בשו"ת אבני נזר אה"ע פא. וכן חכך בדבר הגרא"ה קוק. ע' שו"ת עזרת כהן לד; אורח משפט — השמטות ומילואים עמ' רנה-רנב. ואולם בתשובות אחרות נטה להתיר (ע' עזרת כהן לה-לז) בנתינת מוך קודם תשמיש באשה שעברה ניתוח וכד' וסכנה לה להתעבר).

'וכי תימא דאי עברא כשהיא נערה ואולידה כשהיא נערה, ובשיתא ירחי מי קא ילדה והאמר שמואל אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים... — לפי דברי הרמב"ם (אישות ב, ט ובמ"מ) נראה שקטנה יכולה להתעבר, ובשעה שיוולדת הרי הבנים מהוים סימני גדלות [כדברי רב ספרא (ביבמות יב) 'בנים הרי הם כסימנים']. והרי לפי זה אתה מוצא בגר בקבר ובן יורש, כגון שהתעברה בטרם מלאו לה י"ב שנים וילדה כשהיא נערה, ומתה. [ואכן הנמוקי-יוסף (ביבמות יב) הוכיח מסוגיתנו שבנים הרי הם

כסימנים כבר משעת העיבור, (וכשיטת התוס' ביבמות), ועל כן אי אתה מוצא בגר בקבר, שהרי כבר יצאה לבגרות לפני שילדה, כעבור ששה חדשים מתחילת העיבור] — יש לומר שששה חדשים תלויים רק בדין סימנים ולא בעצם הגדלות, ואף לדברי הרמב"ם הלידה שלבסוף משלמת דין 'סימנים' של העיבור, והוברר למפרע שהביאה סימנים משעת עיבור, ואמנם עצם דין גדלות אינו אלא משעת לידה, אבל כבר משעת העיבור חל דין סימנים להעשות גדולה בלידה. ומאחר שחשבו ששה חדשים תלוי רק בדין סימנים ולא בגדלות עצמה, ממילא כל שילדה בני קיימא הוברר למפרע שהותחלו הששה חדשים מזמן עיבורה וכבר שלמו בימי עיבורה, ובלידתה נעשית נערה ובוגרת כאחת. (עפ"י הגר"ח הלוי שם. ועפ"ש בספר אבי עזרי).

— בקושי הקצות-החשן (רעו, א) מסוגיתנו על מה שכתב הרמב"ם (נחלות א, יג) שאפילו נפל שחי זמן מועט, בר ירושה הוא ונוחל ומנחיל, אם כן הלא אתה מוצא שנתעברה כשהיא נערה ונולד לחמשה חדשים וחי כמה ימים לאחר שנתבגרה אמו בקבר — ע' בנתיבות המשפט שם; אור שמח (הלכות נחלות שם); חדושי הגרנ"ט סי' קצג; מנחת שלמה ח"א פה (באריכות); אבי עזרי (תליתאה) — נחלות א, ח.

'שותה בעציצו' — עציץ הוא כלי (חרס) שאינו מיועד ולא ראוי לשתייה. והוא משל לזה שנאלץ לשתות מכלי שאינו ראוי לו, כלי שבחר הוא בעצמו להשתמש בו.

(ע"ב) 'כי ריבדא דכוסילתא...' — פירוש, אין הצער שוה פרוטה, ולכך אינו חייב. (עפ"י שיטה מקובצת. ובאילת השחר צדד שאינו חייב לשלם אף לצאת ידי שמים, שלא נתחדש מעיקרא חיוב תשלומי צער כשאינו שוה פרוטה).

'בשלמא מפותה כתיב אם מאן ימאן אביה... אלא אונס... אביה מנלן? אמר אבי: שלא יהא חוטא נשכר' — ואם תאמר גבי מפתה למה לי קרא, תיפוק ליה שלא יהא חוטא נשכר? ויש לומר הואיל והמפתה אם ישאנה פטור מקנס ואם לא ישאנה יתחייב, לא היה לנו לומר שימאן האב להפסידו גם האשה וגם הקנס, משא"כ האונס אין אנו מפסידים ממנו אלא האשה. (תוס' הרא"ש. ופירש תלמידו שמשום סברת 'אין חוטא נשכר' אין להפסידו שני דברים. וכתב שזו סברא רחוקה. ונראה כוונת הרא"ש (וכן מורים דברי תורא"ש בקדושין מו), שהואיל והמפתה כשנושאה אינו משלם קנס הרי שהקנס הוא משום שלא נשאה, ואם כן אפשר שאם הוא חפץ לשאתה אלא שהאב ממאן, אינו בדין שיתחייב קנס, [ואמנם זה פשוט שיכול האב למאן ליתנה לו, ואין צריך קרא] — לכך צריך לימוד מיוחד שגם במיאון האב או הבת, משלם קנס. אבל באונס אין צריך לימוד, שהרי הקנס אינו שייך לנישואין וחייבו לשלם בכל אופן, והנישואין עצמם הלא ודאי שיכול האב לעכב שלא יהא חוטא נשכר).

'מת' — יצא כסף קנסה בכתובתה. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: יש לה כתובה מנה. במאי קמיפלגי, רבנן סברי טעמא מאי תקינו רבנן כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, והא לא מצי מפיק לה' — לכאורה זהו טעם אחר ממה ששנו בברייתא עצמה — יצא כסף קנסה בכתובתה. ונראה שבין לרבי יוסי בין לרבנן מדאורייתא אין לה כתובה שנאמר כסף ישקל כמהר הבתולת — הרי שקנסה עומד במקום מוהר בתוליה. אלא שנחלקו בכתובה דרבנן, האם תקנו כאן כתובה אם לאו. ומובן לפי זה שאפילו היא עדיין בתולה, כגון שבא עליה שלא כדרכה, אין לה כתובה דאורייתא הראויה לבתולה. (עפ"י תוס' רא"ש. וע' גם בפני יהושע ובשערי שמועות כדרך זו. ובדרך קרובה כתב במשך-חכמה (משפטים כב, טו), שמהתורה אין חיוב כתובה אלא כשנושאה אשה מרצונו, שזוהי משמעות 'מוהר', אבל כשבית דין מחייבים אותו לישא פטור. ועל כן בנישואי המאנס אף אם היא בתולה אין לה כתובה מדין תורה.

א. מה שכתבו התוס' והרא"ש בביאה שלא כדרכה — זהו לשיטתם (להלן מ סע"א ובסנהדרין עג וביבמות נט) שיש חיוב קנס בביאה שלא כדרכה. ואולם דעת הרמב"ם (נערה א,ח) שפטור, וכן נראה מרש"י בסנהדרין שם. וער"ן.
 ב. הקנס והכתובה חלוקים בדינם; קנס משלם מעדית (כבב"ק ה) וכתובה בזיבורית. וכן בסכום התשלום — כתב הרמב"ן (גטין מה); שכתובה מאתים זוז בכסף מדינה ואונס ומפתה — כסף צורי).

דף מ

'אבל הכא אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה כלל' — רש"י פירש שמלמדים אותה לומר איני רוצה. והוסיף הרשב"א לפירוש זה שכופים אותה עד שאומרת איני רוצה. ועוד הביא הרשב"א פירוש אחר, וכן נקט הריטב"א ועוד, שאפילו אמרה רוצה אני אין העשה דוחה, כי עשה קל כזה שברשות אדם וביכולתו לבטלו, לא מצינו שיש בכחו לדחות לא־תעשה, שלא גילתה תורה אלא בכגון מילה בצרעת שאי אפשר לבטלו. [וכדוגמת מה שאמרו שעשה שאינו שוה בכל אינו דוחה].
 יש מי שנתן טעם אחר; הואיל ומצוה זו תלויה בדעתה וניתנת למחילה, הרי זה כענין ממון שיש כח ביד חכמים להפקיע השעבוד, כענין הפקר בית דין הפקר, וממילא בטלה המצוה. ואף כאן הפקיעו חכמים עשה זה במקום לא־תעשה. (עפ"י בית ישי קו. ובוה תירץ קושית הטורי-אבן והשער-המלך ועוד, ממה שאמרו שעשה של כבוד התורה דוחה לעשה ד'ועמדו שני האנשים — ואף על פי שגם שם ניתן העשה למחילה, מ"מ לא הפקיעו חכמים עשה דכבוד התורה, וכל שלא הפקיעו וגם החכם עצמו לא מחל, העשה עוד קיים ועומד. וע"ע מנחת חינוך מג,כו תקלה, ב; שו"ת פרי יצחק ח"א נב).
 מו"מ בדברי התוס' ישנים, הואיל ולגבה אין צורך בדחיה, הלכך אין לה לעבור בלאו משום קיום מצוה שלו — ע' בספר בית יעקב לעיל ט; מנחת חינוך תקנד, יג; קהלות יעקב ז; בית ישי צ הערה ד; אבני נזר חו"מ עט.

— על קושית התוס' מדוע צריכים לימוד מיוחד מולא תהיה לאשה שאינו רשאי לקיים את האשה האסורה לו, תיפוק ליה שאין עשה דוחה לא־תעשה, כתב בספר שערי ישר (א,כב) לתרץ בדרך זו:
 יש לומר שמצוה זו מתקיימת במעשה הלקיחה לבד, ואינה בכל ביאה וביאה. [ומה שהקשו ניתי עשה ונידחי לא־תעשה, והלא הם מוזהרים ב'לא־תעשה' בכל ביאה וביאה, ואז כבר אין 'עשה' שידחה — הכוונה שכיון שאמרה תורה שתהא לו לאשה כדרך אישות, שתהא ראויה לביאה, משום כך יש בהכרח לדחות את הלאו כדי לקיים המצוה, כי אם תהא אסורה אחר כך, שוב אי אפשר לקיים העשה, שהרי אין העשה מתקיים אלא אם לוקחה באופן שרשאי לקיימה אחר כך]. ולכן צריכים אנו לדרשה האמורה במשנה, כי גם לפי מה שמסיק הש"ס שאין העשה יכול לדחות ל"ת, היה מקום לומר שאעפ"י שאין הלאו נדחה, יש לו לקיים העשה בנישואין לבד ללא ביאה, שהרי אין בדבר כל איסור דאורייתא — ועל כך מלמדת המשנה שאין מצוה באופן זה, כי גדר המצוה שיקח אותה לאשה באופן שיהא אפשרי לדור עמה כדרך איש ואשה.

'יתומה שנתארסה ונתגרשה — רבי אלעזר אומר: האונס חייב והמפתה פטור. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: רבי אלעזר, בשיטת רבי עקיבא רבו אמרה, דאמר יש לה קנס וקנסה לעצמה...'
 ממשמעות הלשון 'המפתה פטור' למד הרא"ש (סי' ה) שפטור לגמרי, הן מקנס הן מבושת ופגם. ואף על פי שהכתוב שממנו למדו פטור לנתארסה ונתגרשה — אשר לא ארשה — בקנס מדבר, אף על פי כן, הוקשו שאר התשלומים לקנס, ולמי שזה ניתן זה ניתן. כך היא גם שיטת התוספות (לח: ד"ה יש; מ: ד"ה ואימא; מא: ד"ה נערה).

אך לרמב"ם (הל' נערה בתולה ב,טז. וכך גם כתב הר"ן במשנתנו) שיטה אחרת; הוא סובר שבושתה ופגמה